

Niewidzialne efekty zagranicznych inwestycji – Rzeczpospolita 23 luty 2007

Jednym ze sposobów mierzenia postępu technicznego jest wskaźnik "technicznego uzbrojenia pracy". O występowaniu pozytywnych efektów inwestycji zagranicznych w tym obszarze w polskim przemyśle motoryzacyjnym świadczyć mogą wyniki badań wskazujących na ponaddwukrotny wzrost tego wskaźnika w latach 1993 - 1998 - pisze profesor w Katedrze Strategii i Polityki Konkurencyjności Międzynarodowej na Wydziale Gospodarki Międzynarodowej Akademii Ekonomicznej w Poznaniu

Rysuje Andrzej Jacyszyn
Andrzej Jacyszyn

Jednym z istotnych efektów bezpośredniej działalności inwestorów zagranicznych są skutki, jakie wywołują u innych uczestników życia gospodarczego. Np. budowa zakładu produkującego obuwie może zwiększyć zapotrzebowanie na skóry, co z kolei może doprowadzić do zwiększenia hodowli itd. Ta sama fabryka może przyczynić się także do powstania sklepów sprzedających obuwie, a nawet do stworzenia przedszkola (jeśli w fabryce będą zatrudniane głównie kobiety mające dzieci). Inwestycja może także ujemnie wpływać na środowisko, na przykład z powodu dużej emisji odpadów, zanieczyszczenia powietrza, hałasu itp.

Efekty zewnętrzne (externalities) to uboczne, niezamierzone skutki działania jednego podmiotu, mające wpływ na sytuację innego. Mogą one mieć zarówno charakter pozytywny, jak i negatywny. Korzyści zewnętrznych nie da się w pełni "zawłaszczyć", są one swego rodzaju prezentem dla otoczenia, za który nie musi ono dawać żadnej rekompensaty.

Inwestorzy zagraniczni kierują się określonymi motywami postępowania - generalnie dążą do zwiększenia zysków, a środkami do celu są: zdobycie nowego rynku, wzrost udziału w nim, obniżenie kosztów produkcji, uzyskanie dostępu do ważnych strategicznie zasobów itp. Natomiast kraj przyjmujący inwestycje oczekuje od inwestorów zagranicznych tworzenia nowych miejsc pracy, przepływu nowoczesnych technologii produkcyjnych i technologii zarządzania, modernizacji bazy wytwórczej itp. Nierzadko duże nadzieje wiązane są z wpływem aktywności inwestorów na rozwój eksportu i poprawę bilansu handlowego.

Konsekwencje napływu inwestorów zagranicznych można podzielić na efekty technologiczne i finansowe. Przykładem tych pierwszych jest wpływ inwestorów zagranicznych na rynek pracy. Wiąże się on z mobilnością pracowników między firmami zagranicznymi i krajowymi. Kolejne skutki wynikają ze stosowania przez podmioty zagraniczne nowych technologii oraz metod organizacji i zarządzania. Konkurencyjny charakter rynku sprawia, że miejscowe firmy zostają zmuszone do prowadzenia bardziej wydajnego biznesu.

Pieniężne efekty polegają zaś na uzależnieniu zysków jednych przedsiębiorstw od rozmiarów wytworzonej produkcji i nakładów poniesionych przez inne firmy. Wzrost skali produkcji w branży komponentów używanych w innych branżach może przyczynić się do podniesienia zysków w tych ostatnich dzięki obniżeniu kosztów zaopatrzenia wynikającemu ze zwiększenia rozmiarów produkcji u dostawców.

Negatywne skutki

Naturalnie mogą występować także negatywne efekty zagranicznych inwestycji. Dzieje się tak, kiedy dochodzi do wypierania firm lokalnych z rynku dóbr lub rynków finansowych i rynków czynników produkcji. W konsekwencji może dojść do wstrzymania rozwoju gospodarki kraju goszczącego i tym samym pośrednio do utraty miejsc pracy lub spowolnienia procesu ich tworzenia. Wtedy pozytywne efekty przenikania wiedzy, technologii czy zasobów są niwelowane przez zbyt silną presję konkurencyjną ze strony inwestorów zagranicznych. Ich wejścia mogą burzyć dotychczasową równowagę rynkową i zmuszać firmy lokalne do zmniejszenia produkcji, co powoduje, że ich koszty przeciętne rosną. W zależności od tego, który efekt dominuje, podmioty lokalne mogą zyskać lub stracić na wejściu firm zagranicznych.

Konsekwencje inwestycji zagranicznych dla rozwoju kraju są przedmiotem licznych sporów i dyskusji. Zasadniczo uznaje się ich znaczenie dla przyspieszania rozwoju gospodarczego, zwłaszcza krajów słabiej rozwiniętych. Nie brakuje jednak głosów powątpiewających w ich rzeczywisty wkład w tworzenie warunków do trwałego wzrostu gospodarczego.

Badania polskich przedsiębiorstw, które w części lub w całości zostały przejęte przez inwestora zagranicznego, sygnalizują, że takie przejęcie wywołuje istotne zmiany w strategii tych podmiotów, w szczególności odnośnie do asortymentu produkcji oraz zmiany technologii. Najczęściej wprowadzaną przez inwestorów strategią była specjalizacja, następnie koncentracja, dywersyfikacja oraz zajęcie niszy rynkowej. W przejętych firmach podniosła się wydajność pracy, głównie dzięki poprawie organizacji i zarządzania, unowocześnieniu parku maszynowego, automatyzacji produkcji oraz wprowadzeniu nowoczesnych technologii.

Jednym ze sposobów mierzenia postępu technicznego jest wskaźnik technicznego uzbrojenia pracy. O występowaniu pozytywnych efektów inwestycji zagranicznych w tym obszarze w polskim przemyśle motoryzacyjnym świadczyć mogą wyniki badań wskazujących na ponaddwukrotny wzrost tego wskaźnika w latach 1993 - 1998.

Effekt naśladownictwa

Badania produktywności pracy oraz korelacji między produktywnością i sektorem własności zagranicznej pokazują, że obecność firm z udziałem obcego kapitału przyczynia się do wzrostu produktywności pracy i poprawy konkurencyjności

technologicznej. Innowacje generowane przez inwestorów zagranicznych przez efekty naśladownictwa, uczenia się oraz kooperacji podlegają procesom dyfuzji.

Bardzo interesujących wniosków dostarczają wyniki badań prowadzonych w polskim przemyśle przetwórczym. Wskazują one na znaczenie rodzaju inwestycji zagranicznych dla napływu i dyfuzji wiedzy w gospodarce kraju goszczącego w wyniku działalności podmiotów międzynarodowych. Otrzymane wyniki sugerują, że transmisja wiedzy ogranicza się tylko do firm joint venture, a filie będące własnością kapitału zagranicznego skutecznie hamują rozprzestrzenianie się wiedzy.

Wyniki innych badań potwierdzają, że płace w polskim przemyśle są wyższe w tych rodzajach działalności, w których większe jest zaangażowanie firm zagranicznych, oraz że wynagrodzenia pracowników w tych branżach rosną w szybszym tempie. Ponadto stwierdzono, że korzyści płynące z obecności zagranicznych inwestorów przenikają na cały rozkład płac, nie zwiększając nierówności między różnymi grupami pracowników.

Z badań dotyczących strategii firm polskich wobec ekspansji inwestorów zagranicznych - przeprowadzonych wśród polskich przedsiębiorstw z branży spożywczej, budowlanej oraz motoryzacyjnej - wynika, że najbardziej negatywny wpływ tej ekspansji respondenci zauważali w odniesieniu do dostępu do rynku polskiego dla firm krajowych oraz bezrobocia. Badane firmy uważały, że przez aktywną działalność i ekspansywny rozwój przedsiębiorstwa zagraniczne ograniczały dostęp do rynku krajowego przedsiębiorstwom polskim. Według respondentów działalność firm zagranicznych przyczyniała się także do zwiększania bezrobocia, które jest do pewnego stopnia efektem dużych, grupowych zwolnień.

Zbiornicze wyniki badań wskazywały na istnienie pozytywnego wpływu działalności przedsiębiorstw zagranicznych na rynek polski w obszarach: dostępu do nowych technologii, innowacyjności produktów, jakości i wydajności polskich firm oraz kwalifikacji kadry kierowniczej.

Bez wpływu na etykę i infrastrukturę

Respondenci z branży motoryzacyjnej podkreślali, że obecność inwestorów zagranicznych na rynku polskim przyczynia się do poprawy innowacyjności produktów, zwiększenia dostępu do nowych technologii, wzrostu jakości i wydajności oraz ilości otrzymywanych certyfikatów, a także poprawy kwalifikacji pracowników. Połowa badanych przedsiębiorstw wskazała, iż konkurencja zagraniczna zwiększa popyt na półprodukty z firm krajowych (wiele polskich spółek to bowiem dostawcy komponentów dla przedsiębiorstw zagranicznych). Pozyskiwanie funduszy na inwestycje infrastrukturalne oraz etyczne prowadzenie działalności to obszary, które zostały wskazane jako niepodlegające wpływowi ekspansji inwestorów zagranicznych. Z kolei wzrost bezrobocia oraz ograniczenie dostępu firm krajowych do rynku polskiego to negatywne efekty pojawienia się i działania przedsiębiorstw zagranicznych.

Wydaje się, że uprawniona jest teza, iż z punktu widzenia firm lokalnych występowanie pozytywnych efektów płynących z wejścia podmiotów zagranicznych zależy od rozmiarów luki konkurencyjnej między przedsiębiorstwami lokalnymi a inwestorami. Dotyczy to zwłaszcza luki technologicznej i w poziomie kompetencji kapitału ludzkiego, których zbyt duże rozmiary osłabiają, a w skrajnych wypadkach nawet blokują występowanie pozytywnych efektów zewnętrznych. Dlatego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej duże znaczenie ma faza transformacji, w jakiej się znajdują. W państwach mniej zaawansowanych w tym procesie negatywne efekty zwiększonej presji konkurencyjnej mogą przeważać nad skutkami pozytywnymi i wiele lokalnych firm może tracić udziały w rynku.

Zamieszczone wyżej uwagi nie wyczerpują tematu. Można stawiać dalsze pytania: jakie jest oddziaływanie inwestycji zagranicznych na stan środowiska w kraju je przyjmującym? Jak wpływają one na eksport i import? W jakim stopniu korzystają z krajowego zaplecza naukowo-badawczego? Podjęcie tych kwestii wymagałoby jednak odrębnego opracowania.

Marian Gorynia